

Əzizxan İman oğlu Əzizov
Bakı Dövlət Universiteti
Ezizov_eziz@hotmail.com

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN SƏLAHIYYƏTLƏRİNİN KONSTITUSION XARAKTERİSTİKASI

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikası, Konstitusiya, qanunvericilik hakimiyyəti, Milli Məclis

Key words: Azerbaijan Republic, Constitution, legislative power, Milli Majlis

Ключевые слова: Азербайджанская Республика, конституция, законодательная власть, Милли Меджлис

Giriş

Parlamentin konstitusiya səlahiyyətlərinin həcmindən asılı olaraq onun üç növü vardır. Parlament idarəçilik formasının hökm sürdüyü ölkələrdə parlamentin səlahiyyətləri qeyri-məhdudur. E.Uejd və F.Fillips qeyd edirdilər ki, parlamentin aliliyi qanunvericiliyin aliliyini, dövlət büdcəsini təsdiq etmək və vergiləri təyin etmək hüququnu, hökumətin parlament qarşısında kollektiv məsuliyyətini, hakimləri təyin etmək hüququ, rəqəbat aparan başqa oxşar hakimiyyətlərin olmamasını nəzərdə tutur (5, s.70).

Piter Bromhedə görə, qanunvericilik aktlarının məzmunu ilə bağlı heç bir konstitusiya məhdudiyyət yoxdur, hər hansı qanunun qəbulu ilə bağlı hər hansı maneə yoxdur (4, s. 199). ABŞ Konstitusiyasının 1-ci maddəsinin 1-ci bəndində qeyd olunur ki, burada bütün qanunvericilik səlahiyyətləri senat və nümayəndələr palatasından ibarət Birləşmiş Ştatlar konqresinə verilmişdir. İtaliya Respublikasının Konstitusiyasının 55-ci maddəsinə görə, parlament millət vəkilləri Palatasından və Respublika senatından ibarətdir. Həmin konstitusiyanın 70-ci maddəsində isə qanunvericilik funksiyasının hər iki palata tərəfindən birgə yerinə yetirilməsindən bəhs olunur. Yaponiyanın 1946-cı il Konstitusiyası 41-ci maddədə nəzərdə tutur ki, parlament ən ali dövlət hakimiyyət orqanıdır və dövlətin yeganə qanunverici orqanıdır. Yaponiya konstitusiyasında parlamentin səlahiyyətləri sadalanmadığından, predmetinə görə onun səlahiyyətlərinin qeyri-məhdud olması nəticəsinə gəlmək olar. Yaponiya Konstitusiyasının 59-64-cü maddələrindən parlamentin qanunvericilik, büdcə, nəzarət və məhkəmə səlahiyyətlərinə malik olmasını müəyyənləşdirmək olar.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin öz konstitusiya funksiyalarını müvəffəqiyyətlə həyata keçirə bilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında zəruri səlahiyyətlər təsbit olunmuşdur.

Milli Məclisin səlahiyyətlərini müxtəlif şəkildə qruplaşdırmaq olar. Milli Məclisin qanunvericilik, maliyyə, beynəlxalq müqavilələrin ratifikasiyası və denonsasiyası, dövlət orqanlarının və təşkilatların formalaşması, vəzifəli şəxslərin təyin edilməsi və ya seçilməsi və bu prosedurlarda iştirak, dövlət orqanlarının, təsisatlarının və vəzifəli şəxslərin fəaliyyətinə nəzarət, müdafiə və təhlükəsizlik sahəsində səlahiyyətlər, məhkəmə səlahiyyətlərini fərqləndirmək olar.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Milli Məclisin səlahiyyətlərini onun müəyyən etdiyi ümumi qaydalar və həll etdiyi məsələlərdən ibarət olmaqla iki qrupa bölür. Milli Məclisin müəyyən etdiyi ümumi qaydalarla həll etdiyi məsələlər arasında fərqli cəhətlər vardır. Milli Məclis tərəfindən ümumi qayda müəyyən edilməsi onun tərəfindən hüquq norması müəyyən edilməsini nəzərdə tutur. Milli Məclisin müəyyən etdiyi ümumi qaydalar onun qanunvericilik funksiyası ilə bağlıdır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 94-cü maddəsi Milli Məclisin müəyyən etdiyi ümumi qaydaları təsbit edir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 95-ci maddəsində isə Milli Məclis tərəfindən həll edilən məsələlərin dairəsi göstərilmişdir. Milli Məclisin həll etdiyi məsələlər qanunvericilik hakimiyyətini təmsil edən orqan kimi onu icra və məhkəmə hakimiyyəti ilə əlaqələndirən və hakimiyyət bölgüsündə iştirak etməyə imkan verən səlahiyyətlərdən təşkil olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin III hissəsi və 95-ci maddəsinin IV hissələrində qeyd olunur ki, bu maddənin birinci hissəsinə Konstitusiya qanunu ilə əlavələr edilə bilər. Deməli, buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, Milli Məclisin səlahiyyətləri genişləndirilə bilər. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə Milli Məclisə verilən səlahiyyətlər onun faktiki fəaliyyət imkanını, habelə parlament tərəfindən dövlət idarəçiliyinin həyata keçirilməsinə təsirini müəyyən edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 94-cü maddəsində Milli Məclisin qanunverici səlahiyyətinin predmetindən söhbət gedir. Bu maddədə təsbit olunanlar üzrə Milli Məclis yalnız norma müəyyən edir. Məhz Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 94-cü maddəsində göstərilən sahələr üzrə qanun vermək səlahiyyətini həyata keçirməklə Milli Məclis Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin əsaslarını formalaşdırır.

Professor Z.Əsgərov qeyd edir ki, səlahiyyətlərin deleqiyası adətən, qanunverici orqanla icra hakimiyyəti arasında olur. Bir qayda olaraq, qanunvericilik səlahiyyətləri icra hakimiyyəti orqanlarına ötürülür. Bu mexanizmin qurulmasında əsas məqsəd operativlik və informasiyanın peşəkar analizini tələb edən məsələlərlə bağlı baş verən mümkün problemləri aradan qaldırmaq üçün səlahiyyətin daha geniş imkanlı və məsələyə tez reaksiya verə bilən orqana ötürülməsidir. Müəllif davam edərək yazır ki, deleqiya, həmçinin səlahiyyətlər sistemində baş verən potensial kolliziyaların qarşısını almaq üçün də istifadə olunan mexanizmdir (3, s. 367).

Dövlət hakimiyyətinin ayrı-ayrı budaqlarına məxsus olan səlahiyyətlərin həcmindən, onların bir-birinə münasibətindən asılı olaraq, hakimiyyət bölgüsünün mövcud olub-olmaması haqqında fikir söyləmək olar. Buna görə də hakimiyyətlərin bölünməsinə təhlil edərkən qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri üçün səciyyəvi olan səlahiyyətlərə xüsusi diqqət yetirmək zəruridir. Qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətlərinə məhz o səlahiyyətləri aid etmək olar ki, onlar həmin hakimiyyət qollarının bir-birinə təsir etməsi və nəzarət etməsini təmin edir. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə məxsus olan səlahiyyətlər digər hakimiyyət qoluna yönəlir və onun fəaliyyət sahəsinə təsir etməyə imkan verir. Bu baxımdan da Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin dövlət hakimiyyəti sistemində tutduğu yeri müəyyənləşdirmək üçün onun formalaşdırılması əsaslarını, habelə təyinatını müəyyən edən normalar nəzərə alınmalıdır. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin maliyyə səlahiyyəti dövlətin gəlir və xərclərini təsdiq etmək, vergiləri təyin etmək səlahiyyətləridir. Haqqında bəhs edilən səlahiyyətin qanun formasında həyata keçirilməsinə baxmayaraq, o, Milli Məclisin səlahiyyətlərinin xüsusi bir hissəsinə təşkil edir. Dövlət gəlirləri və xərclərinin yazılı qeydiyyatı dövlət büdcəsidir. Dövlət büdcəsində dövlətin bütün maliyyə ehtiyacları və onları ödəmək üçün zəruri olan bütün gəlirlərin smetası göstərilir. Milli Məclis Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 95-ci maddəsinin 5-ci hissəsinə görə, dövlət büdcəsini Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin təqdimatına əsasən təsdiq edərkən bir tərəfdən hökuməti dövlət vəsaitlərini təsdiq olunmuş smeta üzrə xərcləməyə və bundan kənara çıxmağa məcbur edir, digər tərəfdən hökumətin üzərinə dövlətin gəlirlərini təmin etmək üçün zəruri olan vergilərin və başqa daxil olmaların cəmini yığmaq vəzifəsi qoyur.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin səlahiyyətlərinin ümumi xarakteristikası haqqında danışarkən buraya beynəlxalq müqavilələrin təsdiqi və ləğvini də aid etmək lazımdır. Bu səlahiyyət hüquq ədəbiyyatında beynəlxalq müqavilələrin ratifikasiyası və denonsasiyası da adlanır. Ratifikasiya dövlətin müəyyən olunmuş formada sazişin bağlanmasına verdiyi yekun razılığıdır. Denonsasiya isə dövlətin müəyyən olunmuş formada sazişin pozulmasına yönələn iradəsidir. Ənənəvi olaraq beynəlxalq müqavilələri ratifikasiya və denonsasiya etmək səlahiyyəti dövlət başçısına məxsus olub. Amma zaman keçdikcə beynəlxalq sazişlər dövlətin daxili qaydalarına daha çox müdaxilə etməyə, onu öz daxili qanunvericiliyində bu və ya başqa şəkildə dəyişikliklər etməyə sövq etdi. Beynəlxalq müqavilələrin daxili qanunlarla müqayisədə üstünlüyü prinsipi son dövrlərdə konstitusiyalara da nüfuz etmişdir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında da bu prinsip öz əksini tapmışdır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə görə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 151-ci maddəsinə görə isə Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminə daxil olan normativ hüquqi aktlar ilə (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir (1 s. 58-60).

Beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikası qanunvericilik sistemində üçüncü yerdə durur. Çünki qanunlar arasında ziddiyyət olduqda qanunların iyerarxiyasının yuxarı pilləsində duran aktın göstərişləri tətbiq olunur. Deməli konstitusiya və referendumla qəbul olunan qanunlar istisna olmaqla, digər qanunlarla beynəlxalq müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, beynəlxalq müqavilənin norması tətbiq olunduğundan, əslində Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemində üçüncü yerdə qanunlar deyil, beynəlxalq müqavilələr durmalıdır (2, s. 541).

Yuxarıda deyilənlərdən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, qanunverici hakimiyyət beynəlxalq müqavilələrin daxili hüquqa toxunan hissəsi də daxil olmaqla bağlanmasında və ləğv edilməsində iştirak etməlidir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin 1-ci hissəsinin 4-cü bəndi də, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin müəyyən etdiyi ümumi qaydalara referendumu da aid edir ki, bu məsələ üzrə Milli Məclis 83 səs çoxluğu ilə qanunlar qəbul etmək səlahiyyətinə malikdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin 1-ci hissəsinin 5-ci bəndində Milli Məclis tərəfindən məhkəmə quruluşu və hakimlərin statusu, 6-cı bəndində məhkəmə icraatı, məhkəmə

qərarlarının icrası, 95-ci maddənin 1-ci hissəsinin 10-cu bəndində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi, Ali Məhkəmə, Apellyasiya Məhkəmələri hakimlərinin təyin edilməsi, prezidentin impiçment qaydasında kənarlaşdırılması kimi səlahiyyətlər nəzərdə tutulmuşdur. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi 94-cü maddənin birinci hissəsinin 5 və 6-cı bəndlərində göstərilmiş məsələlər üzrə 63 səs çoxluğu ilə qanunlar qəbul edir. Ümumiyyətlə hesab etmək olar ki, məhkəmə səlahiyyətləri parlamentlər üçün xarakterik olan səlahiyyətlər deyildir. Məhkəmə səlahiyyətləri məhkəmə hakimiyyətinə xasdır.

Konstitusiyalarda impiçment proseduru, yəni dövlətin vəzifəli şəxslərinin öz vəzifələrində olarkən törətdikləri cinayətlərə görə, parlament təhqiqatı nəzərdə tutulmuşdur. İmpiçment ingilis sözü olub, ağır cinayətdə ittiham etmək deməkdir, impiçment tətbiq olunan şəxs vəzifədən kənarlaşdırılır. Bundan sonra isə adi məhkəmə icraatı həyata keçirilir. İmpiçment o vəzifəli şəxslərə tətbiq olunur ki, onların adı məhkəmə mühakiməsinə qarşı immunitetləri vardır. Bu prosedur ilk dəfə Böyük Britaniyada tətbiq olunub.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi də yuxanda adlarını çəkdiyimiz ölkələrin parlamentləri kimi amnistiya elan etmək, impiçment tətbiq etmək kimi səlahiyyətlərə malikdir.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin səlahiyyətlərinin ümumi xarakteristikası haqqında danışarkən, eyni zamanda onun dövlət orqanları və təşkilatlarının formalaşması, vəzifəli şəxslərin təyin edilməsi, seçilməsi və bu prosedurlarda iştirak etmək, habelə dövlət orqanlarının, təsisatlarının və vəzifəli şəxslərin fəaliyyətinə nəzarət etmək kimi səlahiyyətləri qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri arasında tarazlığın təmin edilməsi, “əksdurma və çəkəndirmə” sisteminin tələblərinin yerinə yetirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyətə malik olmaqla, qanunvericilik hakimiyyətinin digər hakimiyyət qollarına münasibətdə öz funksiyalarını müvəffəqiyyətlə yerinə yetirməsinə, səmərəli təsir mexanizmindən istifadə etməsinə əlverişli şərait yaratmaqla sonda dövlət hakimiyyətinin uğurla, demokratik şəraitdə həyata keçirilməsinə yardım etmiş olur.

Nəticə

Yuxarıda Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin konstitusional səlahiyyətlərinin əsas xarakteristikalarına toxunuldu. Göründüyü kimi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Milli Məclisin səlahiyyətlərini onun müəyyən etdiyi ümumi qaydalar və həll etdiyi məsələlərdən ibarət olmaqla iki qrupa bölür və Milli Məclisin müəyyən etdiyi ümumi qaydalarla həll etdiyi məsələlər arasında fərqli cəhətlər vardır. AR Milli Məclisinin müəyyən etdiyi ümumi qaydalar onun qanunvericilik funksiyası ilə bağlıdır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 94-cü maddəsi Milli Məclisin müəyyən etdiyi ümumi qaydaları təsbit edir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 95-ci maddəsində isə Milli Məclis tərəfindən həll edilən məsələlərin dairəsi göstərilmişdir. Milli Məclisin həll etdiyi məsələlər qanunvericilik hakimiyyətini təmsil edən orqan kimi onu icra və məhkəmə hakimiyyəti ilə əlaqələndirən və hakimiyyət bölgüsündə iştirak etməyə imkan verən səlahiyyətlərindən təşkil olunmuşdur. Milli Məclisin səlahiyyətləri müxtəlif şəkildə qruplaşdırılır ki, bu da Milli Məclisin qanunvericilik, maliyyə, beynəlxalq müqavilələrin ratifikasiyası və denonsasiyası, dövlət orqanlarının və təşkilatların formalaşması, vəzifəli şəxslərin təyin edilməsi və ya seçilməsi və bu prosedurlarda iştirak, dövlət orqanlarının, təsisatlarının və vəzifəli şəxslərin fəaliyyətinə nəzarət, müdafiə və təhlükəsizlik sahəsində səlahiyyətlər, məhkəmə səlahiyyətlərini fərqləndirir. Məhz Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 94-cü maddəsində göstərilən sahələr üzrə qanun vermək səlahiyyətini həyata keçirməklə Milli Məclis Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin əsaslarını formalaşdırır. Milli Məclisin qanunvericilik səlahiyyəti qanunların qəbul edilməsi ilə bağlı səlahiyyətlər toplusu olub, parlamentin səlahiyyətlərinin əsasını təşkil edir. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi dövlət hakimiyyəti orqanları sistemində mühüm yer tutduğuna görə, onun fəaliyyəti və bu fəaliyyətin formaları həm cari qanunvericilik, həm də konstitusiyaya çərçivəsində dəqiq nizamə salınan orqandır. Milli Məclisin fəaliyyətinə hakimiyyət bölgüsü çərçivəsində nəzarət edilir, bu fəaliyyətin nəticələri hüquqi fakt hesab olunaraq müəyyən dəyişikliklərə səbəb olur. Milli Məclisin fəaliyyəti onun Daxili Nizamnaməsi ilə müəyyənləşdirilir. Daxili Nizamnaməyə görə, Milli Məclis öz fəaliyyətini aşkarlıq, siyasi plüarizm, çoxpartiyalılıq, məsələlərin sərbəst müzakirə olunması və müstəqil həll edilməsi prinsipləri əsasında qurur. Parlamentin əsas funksiyaları baxımından onun qanunvericilik səlahiyyətləri mühüm amildir. Qəbul olunan qanunlar cəmiyyətin və dövlətin ictimai həyatına bilavasitə təsir göstərdiyindən, bu sahədə tədqiqatların aparılması aşkar olunan qüsurların aradan qaldırılması və qəbul edilən qanunların keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün konkret təkliflərin işlənilib hazırlanmasına təkan verəcək mühüm amildir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. "Hüquq Yayın Evi", Bakı, 2018. 92 s.
2. Əliyev Q.S. Milli Məclisə Seçkilərin hüquqi əsasları. Bakı: Azərbaycan Demokratiyanın inkişaf fondu, 2000, 146 s.
3. Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ. Dərs vəsaiti. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı 2002, 632 s.
4. Беджгот В. Государственный строй Англии. М.: М. и С.Сабашниковы, 1905, 359 с.
5. Беджгот В. Государственный строй Англии. М.: М. и С.Сабашниковы, 1905, 359 с.
6. www.e-qanun.az

Constitutional characteristics of the powers of the National Assembly of the Republic of Azerbaijan Summary

On October 30, 1991, the Constitutional Law on the Establishment of the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan was adopted. Article 81 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan states that the legislative power in the Republic of Azerbaijan is exercised by the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan. When the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan plays an important role in the implementation of the "deterrence and opposition" system, which is important for the constitutional development of the state, the legislature justifies the people's trust, exercises control over the activities of bodies dealing with foreign affairs through the ratification and ratification of international agreements. The main feature that distinguishes the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan from other state authorities is its representative nature and the exercise of legislative power only by this body. This branch of government, as the highest representative institution, has the highest position among the three branches of government due to its closer ties with the electorate, the legal scale and legal norms of state and public life.

Конституционная характеристика полномочий Милли Меджлиса Азербайджанской Республики

Резюме

30 октября 1991 года был принят Конституционный закон об учреждении Милли Меджлиса Азербайджанской Республики. В статье 81 Конституции Азербайджанской Республики говорится, что законодательная власть в Азербайджанской Республике осуществляется Милли Меджлисом Азербайджанской Республики. Когда Милли Меджлис Азербайджанской Республики играет важную роль в реализации системы «сдерживания и оппозиции», которая важна для конституционного развития государства, законодательная власть оправдывает доверие народа, осуществляет контроль за деятельностью органов, занимающихся иностранными делами, путем ратификации и ратификации международных соглашений. Главной особенностью, которая отличает Милли Меджлис Азербайджанской Республики от других государственных органов, является его представительный характер и осуществление законодательной власти только этим органом. Эта ветвь власти как высшее представительное учреждение занимает наивысшую позицию среди трех ветвей власти благодаря своим более тесным связям с электоратом, правовым масштабом и правовыми нормами государственной и общественной жизни.

Rəyçi: dos. Ə.Məmmədov

Göndərilib: 22.06.2020

Qəbul edilib: 24.06.2020